

ANALIZA JURIDICĂ A CONTRACTELOR COMERCIALE**Gheorghe GUTU, Lora BADAN***Catedra Științe Administrative*

Le contrat commercial est un accord de volonté, une convention bilatérale, consensuelle, synallagmatique et onéreuse, suite auquel les parties contractantes engendrent leurs activités économiques, selon la spécificité de leur objet d'activité.

Tratarea problemei privind contractele comerciale am fundamentat-o ca tendință în necesitatea de delimitare a raporturilor contractuale ce apar în sfera comercială de cele de natură exclusiv civilă. Nu vom porni abstracti de ideea lipsei de tratare în cadrul legislației Republicii Moldova a contractelor comerciale distinct de cele civile, așa încât deosebire expresă între acestea nu se face de legiuitor în legea materială (adică cea civilă). Astfel, ne aflăm în fața primei dileme care se naște din reglementările Codului de procedură civilă cu referire la cauzele ce sunt distribuite spre soluționare instanțelor economice; prin urmare, se impune ca necesară delimitarea raporturilor contractuale comerciale de cele civile. Pentru elucidarea bazei legale este cazul să menționăm că toate categoriile de contracte ce apar între subiecții de drept bazându-se pe egalitatea dintre părți, adică cele de natură privată (indiferent de scopul și interesul în care se fac), sunt reglementate de Codul civil și alte legi speciale fie ca contracte numite, fie nenumite, iar raporturile comerciale deocamdată se guvernează de aceleași acte normative și se delimitează ca raporturi specifice decât la nivel de doctrină. În această ordine de idei, este simplu raționamentul care îndeamnă la considerarea ineficienței de delimitare a acestor raporturi, cel puțin din punct de vedere material, atât timp cât actul contractual comercial își găsește diriguirea în aceleași norme ca și cel civil. Cu atât mai mult că, așa cum stau lucrurile la moment, între contractele civile și cele comerciale se creează poziția de gen – specie, care, cât de mult s-ar vrea ruptă de această relație prin păreri doctrinare, nu se face posibilă. Revenind la ideea temeiniciei de necesitate în analiza decupării contractelor comerciale, vom face totuși unele referințe care, cu certitudine, ar răspunde dilemelor create în acest sens.

Întâi de toate, trebuie să pornim de la ideea că o multitudine de sisteme de drept au consacrat izvoare speciale domeniului comercial, cele mai multe dintre ele bazându-se pe Codul comercial francez. Astfel, în sistemele respective nu se mai pune problema delimitării, sau cel puțin acest lucru nu este atât de delicat și nu necesită inventarea unor criterii care ar lăsa și loc de probabilitate de eroare. În ceea ce ne privește, rațiunea este simplă: sistemul de drept sovietic a exclus existența unor raporturi de natură privată care ar fi orientate spre obținerea de profit în sensul producerii și comercializării de produse, precum și al prestării de servicii și executării de lucrări. Astfel, domeniul nu exista în general, fiind chiar amenințate asemenea categorii de raporturi de prevederi de natură penală și administrativă, iar în ceea ce privește întreprinderile, acestea nu cunoșteau cadrul privat, fiind create, conduse și controlate în totalitate de stat după criteriile unei economii centralizate. Modificările care au survenit odată cu trecerea Republicii Moldova la economia de piață au condiționat și crearea unui cadru pentru activități comerciale, care s-a făcut prin adoptarea treptată a unor acte normative ce s-au orientat mai degrabă către subiecții ce se implică în afaceri, decât la raporturile propriu-zise, acestea trecând parcă după o inerție în cadrul celor civile. Pe parcurs, legislația a tot făcut loc novațiilor care se conformau unor condiții de piață, precum și necesităților economice, dar direcția contractuală așa și a rămas ascunsă printre reglementările legii civile. La adoptarea noului Cod civil legiuitorul, chiar dacă a dedicat spațiu pentru subiecții dreptului comercial în contextul persoanelor juridice, mai cu seamă la compartimentul ce se referă la societățile comerciale, a lăsat parcă elementul contractual comercial pentru eventualitatea unei alte codificări, făcând doar unele referințe ocazionale la natura comercială contractuală, cum ar, fi de exemplu, în cadrul contractului de vânzare-cumpărare, leasing, antrepriză, franchising, intermediere comercială, agent comercial, comisionar profesionist etc. Reglementările speciale însă se pare fie că întârzie, fie nici nu urmează să apară; or, acestea nu convin pe fundalul unei instabilități economice care caracterizează sistemul din Republica Moldova. Nu pledăm cu stăruință pentru elaborarea unui cod comercial, așa cum înțelegem foarte bine că „ar fi foarte multe de făcut” pentru aceasta, dar încercăm să spunem că reglementările civile, inclusiv cele din acte speciale, nu acoperă cu desăvârșire elementele și natura juridică a contractelor comerciale. Consecința fiind și faptul că apar dispute referitoare la unele contracte care s-ar cere catalogate ca fiind comerciale. Dar rămâne dilema ce se oprește la criteriu: scop, subiecți, obiect, natură, altceva?

Analiza problemei propuse o vom iniția tipic printr-o abordare introductivă. Activitatea comercială este una desfășurată de persoane fizice și juridice în scopul obținerii de beneficii și, totodată, satisfacerii nevoilor generale ale consumatorilor, caracterizându-se prin dinamism și complexitate. Această activitate poate genera fie un contract, fie un act juridic unilateral. Cel mai des însă este vorba de contract, care, conform legii civile (art.666 CC), este acordul de voință realizat între două sau mai multe persoane prin care se stabilesc, se modifică sau se sting raporturi juridice. Condițiile de valabilitate, încheiere, executare și încetare a contractelor se stabilesc de legislația civilă în vigoare și considerăm inutilă analiza în detaliu în acest sens în contextul subiectului abordat, din moment ce suntem interesați de natura juridică a acestora.

Ținând cont de faptul că în desfășurarea activității sale întreprinzătorul încheie o serie de acte juridice prin intermediul cărora se nasc, se modifică sau se sting drepturi și obligații, este evident că realizarea acestei activități se face posibilă doar prin intermediul instituției contractuale. În vederea stabilirii rolului contractului comercial, considerăm oportun a-l defini. În literatura română de specialitate contractul comercial reprezintă un acord de voință, o convenție bilaterală, consensuală, sinalagmatică și oneroasă prin care părțile contractante dau viață activității lor economice, conform specificității obiectului lor de activitate. Caracteristica de bază a acestor contracte se reliefează ca trăsătură speculativă, deoarece fiecare dintre părți încheie contractul în ideea obținerii unui profit; or, finalitatea ce vizează obținerea profitului ține de specificul activității de întreprinzător. Ținem să menționăm că acest criteriu atrage ca element calitate subiecților implicați în contractele comerciale. Convențional vom denumi subiecții implicați în afaceri ca fiind comercianți sau întreprinzători (fără diferență semantică), aceștia urmând să întrunească următoarele exigențe: să fie înregistrați în modul prevăzut de lege (ca întreprinzător individual sau persoană juridică cu scop lucrativ). Dacă vom admite că părți ale contractelor comerciale sunt doar întreprinzătorii, riscăm să îngustăm cercul acestor contracte, excluzându-se cele de consumator reglementate la alin.(3) art.666 CC.

Particularizarea contractelor comerciale o vom face prin evidențierea unor caractere specifice care le deosebesc de alte contracte civile, și anume: despre acestea se poate menționa:

1. Se încheie în vederea realizării scopului de profit al agentului economic. Deseori, în doctrina de specialitate se pune problema subiecților contractelor comerciale ca criteriu de delimitare de contractele civile în general, unii autori considerându-l drept un criteriu al relațiilor de acest gen. Propunem însă evidențierea criteriului de scop contractual, care va permite determinarea în calitate de contracte comerciale atât a celor încheiate între agenți economici, cât și între un agent economic și consumator. De menționat însă că caracterul comercial al ultimei categorii de contracte este relativ, deoarece pentru consumator acest contract se va face în scopul acoperirii unor necesități, iar pentru agentul economic totalitatea acestor relații duc la îndeplinirea obiectivului de creare și funcționare a acestuia. Și dacă am îngusta cercul acestor raporturi la cele dintre agenții economici, ar rămâne o categorie foarte limitată. În același context este de menționat că și contractele civile dintre agenții economici nu întotdeauna au caracter comercial (de exemplu, înstrăinarea unui utilaj care nu mai este necesar unei întreprinderi către o altă întreprindere); prin urmare, rămâne valabil elementul de scop, și nu cel de subiecți.

2. Au întotdeauna caracter oneros. Acest caracter rezultă efectiv din primul sus-menționat, așa încât nu este posibilă atingerea scopului obținerii de profit prin intermediul unor acte cu titlu gratuit; de altfel, există chiar interdicția legală de înstrăinare cu titlu de donație a bunurilor în relațiile dintre persoanele juridice cu scop lucrativ (art.832 alin.(1) lit.c) CC). În ceea ce privește relațiile cu consumatorii, acestea nu pot fi de natură gratuită prin esență, deoarece producerea sau comercializarea de bunuri, precum și prestările de servicii se fac de către agenții economici în virtutea scopului patrimonial; or, altfel nu s-ar vedea profitabilă prestația agentului pe piață. S-ar putea invoca și transmiterea de premii, organizarea de tombola și alte categorii de acțiuni care înseamnă transmitere gratuită de bunuri sau prestare gratuită de servicii consumatorului; aceste elemente sunt adiacente activității și se încadrează în strategiile publicitare ale ofertantului.

3. Au, de regulă, caracter negociabil. Acest caracter se referă mai degrabă la relațiile dintre agenți economici care au posibilitatea să negocieze atât în privința prețului (ca cel mai specific element contractual), cât și în privința altor elemente în funcție de necesitate, eficiență, criterii concurențiale, practici anterioare, posibilități economice etc. În ceea ce privește relațiile contractuale cu consumatorul, acestea, dimpotrivă, cunosc, de regulă, elementul de adeziune, deoarece comercializarea bunurilor și prestarea serviciilor se face prin oferte publice, iar consumatorul are posibilitatea de a alege din spectrul de oferte varianta care convine; prin urmare, elementul negociativ se diminuează sau chiar nu este posibil în unele situații.

4. Pot fi guvernate de uzanțe. Legislația civilă menționează ca izvor de drept și uzanța, fapt ce conduce la ideea că domeniului contractual comercial i s-a creat condiția libertății de a se conduce de practicile comerciale care au instituit tradiții juridice în sensul reglementării unor trăsături sau elemente contractuale. De menționat că o reglementare legală care traduce importanța uzanțelor în practica comercială este cea referitoare la stabilirea prețului în contractele de vânzare-cumpărare cu caracter comercial (art.756 alin.(2) CC). Însă, la moment, aplicabilitatea uzanțelor pentru Republica Moldova este sceptic analizată, ținându-se cont de faptul că relațiile de natură comercială sunt încă „june” pentru a putea consolida anumite tradiții comerciale, chiar și la un nivel regional destul de limitat. Pe de altă parte, instabilitatea în acest domeniu poate genera dileme în aplicarea anumitor uzanțe care pot fi contestate în justiție de partea căreia îi este defavorabilă aplicarea uzanței.

5. Sunt întotdeauna sinalagmatice. Corelativitatea drepturilor și obligațiilor care se nasc între părțile la relațiile contractuale comerciale este vădită și esențială din moment ce caracterul oneros nu poate fi realizat decât prin mutualitate. Partea care desfășoară activitate de întreprinzător, dacă ne referim la relațiile cu consumatorii, este interesată în primirea unei contraprestații (de regulă, în bani) pentru care se obligă să transmită un bun, să efectueze o lucrare, să presteze un serviciu; deci, obligația sa naște pentru celălalt o obligație de răspuns. În contractele dintre agenți economici reciprocitatea rezultă în tot cazul din scopul de profit, care la fel urmărește asumarea unei obligații de cealaltă parte. Concluziv, elementul specific al acestor categorii de contracte se poate demarca prin prisma interesului urmărit de părți la încheierea lor.

6. Obiectul material al contractului se exprimă, de regulă, în bunuri mobile. Rațiunea acestei păreri se fundamentează pe logica și dinamica relațiilor de natură comercială, în cadrul cărora nu se pot admite în mod firesc înțelegerile cu scop de fertilitate și rentabilitate reciprocă cu referire la bunuri imobile. De fapt, această variantă poate fi admisă ca una puțin frecventă dacă vom propune analiza naturii juridice a activității unui comerciant (în sens larg) care, deținând cu titlu de proprietate un bloc locativ, îl supune închirierii prin ofertă publică, urmărind tragerea plăților de chirie pentru realizarea scopului antreprenorial. Ipoteza o considerăm valabilă și pentru activitățile societăților comerciale constituite în scopul executării de lucrări în domeniul construcțiilor. Efectiv avem părerea existenței unei reguli care se referă la bunurile mobile ca obiect al contractelor comerciale, incluzând aici și banii, completeate de excepția pe care o propunem spre analiză legată de bunurile imobile, asupra cărora se poate conveni prin contracte comerciale.

7. Cunoșc soluționarea justițiabilă în instanțe specializate. La acest caracter însă vom îngusta aria contractelor comerciale până la cele exclusiv dintre persoane ce desfășoară activitate de întreprinzător. Legiuitorul a decis crearea instanțelor economice pentru a se asigura de cunoașterea profundă a materiei comerciale de către instanțele judecătorești prin consolidarea acestora la domeniul distinct deloc întâmplător, ci pentru că este un domeniu marcat mai relevant de riscuri, ce necesită cunoașterea a două domenii care combină exigențele juridice cu cele economice și care au ca obiect de dilemă sume de bani (de cele mai multe ori, importante). Referitor la ceea ce ne interesează, vom menționa categoriile de cauze ce se examinează în instanțele judecătorești economice, și anume: cele ce se nasc din contracte. Este vorba de reglementarea de la art.29 alin.(1) din Codul de procedură civilă, și anume: este de competența instanțelor economice soluționarea litigiilor ce apar din raporturi juridice civile, financiare, funciare, din alte raporturi dintre persoane juridice, persoane fizice care practică activitate de întreprinzător fără a se constitui persoană juridică având statut de întreprinzător individual dobândit în modul stabilit de lege. Conținutul legii procesual civile este, din punctul nostru de vedere, superficial din două motive: 1) s-au specificat persoanele juridice fără a se face o precizare care ar evidenția doar o categorie a acestora, și anume: cele care desfășoară activitate de întreprinzător. Or, s-a mizat pe sintagma „litigii economice” care este utilizată la începutul acestui punct sau s-a vrut extinderea specificului persoanelor fizice despre care s-a făcut mențiune ulterioară, deși din conținutul normei acest lucru nu poate fi desprins în nici un caz prin analiză logică; 2) nu a fost expusă și varianta relațiilor dintre persoane fizice și juridice, referindu-se doar la cele din cadrul aceleiași categorii. Cu toate neajunsurile legii procesuale, este totuși benefică atribuirea acestor categorii de cauze spre examinare specială la instanțele respective. Deci, particularitatea specifică pentru aceste categorii de contracte este faptul atribuirii eventualelor litigii apărute în baza lor instanțelor specializate economice.

Investigația în privința contractelor comerciale am dori s-o finalizăm, cum și este firesc, cu unele sugestii care ar fi și răspunsul la toate problemele ridicate anterior, și anume:

- este imperioasă cerința de ajustare a legislației la condițiile economice și sociale actuale care dictează delimitarea relațiilor de natură comercială de cele civile, fapt care se poate realiza și prin introducerea unor criterii

clare de delimitare, nu obligatoriu prin crearea unei codificări (care trebuie să recunoaștem, ar însemna chiar varianta ideală) pentru domeniul comercial;

- contractelor civile care pot avea și caracter comercial să le fie dedicate unele reglementări juridice specifice în cadrul legii civile pentru a elucida eventualele extinderi exagerate ale legii civile, ori să fie create unele mecanisme specifice facilitare sau, din contra, mai riguroase pentru cadrul contractual comercial;

- aplicabilitatea uzanțelor comerciale să fie racordată criteriilor de practici comerciale sănătoase și nu exclus, să se implimenteze o modalitate de analogie a practicilor comerciale contractuale din Republica Moldova cu cele din străinătate;

- să se contureze un concept de drept neafectat de imposibilitatea de scoatere a domeniului comercial din cel civil; or, trebuie să se facă clară poziția legiuitorului în privința dreptului comercial: este sau nu o ramură de drept distinctă? Rezolvarea acestei dileme va permite ca prin prisma conceptului de drept să se poată delimita foarte clar un contract civil de unul comercial.

Prezentat la 06.04.2007